

ROZSONDAI BÉLA

**ERDÉLYIEK BEJEGYZÉSEI IFJ. PÁPAI PÁRIZ FERENC
EMLÉKKÖNYVÉBEN**

Édesapám, Rozsondai Károly (1901-1967), a zajzoni gyermek, kolozsvári képzős, tatrangai tanító, a Soproni Evangélikus Tanítóképző igazgatója emlékének

Abstract: [Transylvanian persons in the *album amicorum* of Ferenc Pápai Páriz Jr.] The Department of Manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences (MTAK) keeps the album (shelf-mark: Tört. Napló kis 8° 6) of Ferenc PÁPAI PÁRIZ Jr., medical student from Transylvania, then physician. It contains autographs by about 120 persons from 1711 - 1726: by physicians, theologians, bishops and pastors, linguists, jurists, men of public life, scientists, professors and students. The mementos consist of a quotation, short motto, dedication, date, and signature; they are in Latin, with many Greek and Hebrew quotations and phrases, and one sentence in English, French, Provençal, Arabic or Syriac etc. The images of each page are now available in the internet (<http://ppf.mtak.hu>), accompanied by the text printed in the original language, its translation, identification of quotations, biographies, and literature, comments, all in Hungarian and in English. Links are provided to the pages from lists of persons, dates, places, and a map of Europe. In the present paper, some of the renowned persons (and all 32 persons from Transylvania) are mentioned with concise biographies and references. E. g., from Transylvania: Ferenc PÁPAI PÁRIZ Sen., professor and physician, the owner's father, Sámuel KAPOSÍ JUHÁSZ, orientalist, Sámuel SZATMÁRNÉMETHI, theologian, Sándor TELEKI, councillor at the government, patron of academies and of many peregrinating students, István VESZPRÉMI, bishop, János BOROSNYAI LUKÁCS, student at Leiden, then bishop in his homeland, Mihály II APAFI, former Prince of Transylvania, and Miklós BETHLEN, chancellor and memorialist, at that time both confined to Vienna; from Germany: Daniel Ernst JABLONSKI, theologian and hebraist, then president of the Academy in Berlin, Ludwig Georg TREVIRANUS, theologian, Georg Ernst STAHL, scientist, physician, chemist, Michael ALBERTI, professor of medicine; from the Netherlands: Bernhard Siegfried ALBINUS, anatomist, Ruardus ab ANDALA, Campegius VITRINGA Sen. and Jr. and Herman Alexander RÖELL, theologians, Albert SCHULTENS, theologian, linguist, orientalist; from England (where Pápai Páriz Jr. stayed for the longest time, and also collected donations for the reconstruction of his Alma Mater in Nagyenyed/Aiud, having been destroyed in 1704): Sir Isaac NEWTON and Edmond HALLEY, scientists, William WAKE, Archbishop of Canterbury, Sir William VII DAWES, Archbishop of York, John COLBATCH, theologian, George SMALRIDGE, bishop of Bristol, Charles TRIMNELL, bishop of Norwich; from Switzerland: Jean Frédéric OSTERSVALD, Benedict PICTET, Jean Alphonse TURRETTINI, and Johann Jakob WETTSTEIN, theologians. - The album of Pápai Páriz Jr. is a valuable document of his life and of the persons represented in it, an evidence of personal, scientific, religious, and cultural relations throughout the protestant regions of Europe, witnessing that Transylvania was and has been an integral part of European culture.

Rezumat: [Însemnări ale unor personalități transilvănene în albumul lui Ferenc Pápai Páriz junior] Secția de Colecții Speciale a Bibliotecii Academiei Maghiare de Științe (MTAK) păstrează albumul studentului, apoi medicului transilvănean Ferenc PÁPAI PÁRIZ junior (cota: Tört.

Napló kis 8° 6). Albumul conține însemnările a aproape 120 persoane din perioada 1711 – 1726: medici, teologi, episcopi și preoți, lingviști, juriști, personalități ale vieții publice, naturaliști, profesori și studenți. În însemnări, după un citat urmează o dedicație, un scurt moto, data și semnătura. Limba lor este latina, dar sunt și citate, expresii în greacă și ebraică, precum și câte o propoziție în engleză, franceză, provensală, arabă, siriană etc. Întregul material al albumului a fost publicat pe internet (<http://ppf.mtak.hu>). Imaginea fiecărei pagini este însoțită de textul tipărit al însemnării în limba originală, cuprinde traducerea acestuia, respectiv identificarea citatelor, biografii, izvoare și comentarii, toate în limba maghiară și engleză. Unele pagini pot fi accesate după lista persoanelor, anilor, locurilor, dar și după harta Europei. Studiul prezintă succint biografia persoanelor mai importante și a celor 32 ardeleni care s-au semnat în album. Între aceștia figurează din Transilvania: profesorul și medicul Ferenc PÁPAI PÁRIZ senior, tatăl proprietarului albumului, orientalistul Sámuel KAPOSI JUHÁSZ, teologul Sámuel SZATMÁRNÉMETHI, consilierul gubernial Sándor TELEKI, protector al școlilor și al multor studenți peregrini, episcopul István VESZPRÉMI, János BOROSNYAI LUKÁCS, student la Leiden, mai târziu episcop, principele Transilvaniei Mihail APAFI al II-lea, cancelarul și memorialistul Miklós BETHLEN, în acel timp ambii captivi la Viena; din Germania: teologul și ebraistul Daniel Ernst JABLONSKI, mai târziu președinte al Academiei berlineze, teologul Ludwig Georg TREVIRANUS, naturalistul, medicul și chimistul Georg Ernst STAHL, medicul profesor Michael ALBERTI; din Țările de Jos: anatomistul Bernhard Siegfried ALBINUS, teologii Ruardus ab ANDALA, Campegius VITRINGA senior și junior și Herman Alexander RÖELL, teologul, lingvistul, orientalistul Albert SCHULTENS; din Anglia (unde Pápai Páriz junior a petrecut cel mai mult timp și a colectat fonduri pentru reconstruirea școlii sale, colegiul reformat din Aiud care a fost distrus în 1704): naturaliștii Sir Isaac NEWTON și Edmond HALLEY, William WAKE, arhiepiscop de Canterbury, Sir William VII DAWES, arhiepiscop de York, teologul John COLBATCH, George SMALRIDGE, episcop de Bristol, și Charles TRIMNELL, episcop de Norwich; din Elveția: teologii Jean Frédéric OSTERSVALD, Benedict PICTET, Jean Alphonse TURRETTINI și Johann Jakob WETTSTEIN. – Albumul este un important document al vieții lui Ferenc Pápai Páriz junior și al celor ce figurează în el, prezintă relațiile multilaterale personale, științifice, religioase și culturale ale Europei protestante a vremii și dovedește că atunci, dar și mai târziu, Transilvania a fost o parte integrantă a culturii europene.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának (MTAK) egyik értékes darabja ifj. PÁPAI PÁRIZ Ferenc kézírásos emlékkönyve, melybe 1711 és 1726 között Erdélyben, majd európai peregrinációja különböző állomásain, mintegy 120 személy írt be emléksorokat.

Az emlékkönyv használata a reneszánszban indult, és főképp Philipp MELANCHTHON társaságából terjedt el, és maradt fenn még évszázadokon át a vándorló diákok és mesterlegények körében. Más elnevezései: *album amicorum*, *philotheca*, azaz a barátok tárháza avagy *onomatophylacium* – ahogy ifj. Pápai Páriz albumában is olvasható –, németül pedig *Stammbuch*. Formáiról, irodalmi vonatkozásairól már a 18. században könyv jelent meg.¹ Az album vagy kézzel beírt lapokból áll, gyakran rajzokkal, belefestett címerekkel; vagy lehet nyom-

¹ LILIENTHAL, Michael: *Schediasma critico-literarium de philothecis varioque earundem usu et abusu, vulgo von Stamm-Büchern*. Königsberg, 1712.

tatott, ún. emblémás könyv, esetleg közbekötött, „belőtt” üres lapokkal. Ez utóbbi általában jelvények (*emblemata*), szimbólumok gyűjteménye, rendszerint a jelvény tulajdonosának jelmondatával vagy más szöveggel kísérve, amelybe aztán kézzel is írtak és rajzoltak, festettek. Az egyik leghíresebb emblémás könyv szerzője a maga korában neves jogász, Andrea ALCIATO.² Szintén több kiadást megért a magyar ZSÁMBOKY János műve.³ Az emblémás könyvek különböző típusainak és kiadásainak példányai megtalálhatók az MTA Könyvtárában is.⁴

Ifj. Pápai Páriz Ferenc peregrinációs emlékkönyvét az MTA Könyvtárának Kézirattára őrzi (jelzete: Tört. Napló kis 8° 6). Ma meglévő 240 lapja közül 121 oldalon, legtöbbször a lap egyik oldalán van bejegyzés, a többi lap üresen maradt. Kötése barokk stílusú, aranyozott barna bőrkötés. Erdélyben készülhetett – talán Kolozsvárt –, vagy esetleg Debrecenben. Az elő- és háttábla díszítése azonos. Haránt alakú, mérete 106 × 158 × 38 mm. Metszése aranyozott, poncolt. Három gerincmezőjéből a felsőben és alsóban virágdísz, a középsőben a FRANC / PARIZ / PAPAI / 1707 felirat látható. A papír vízjele is erre az időszakra mutat.

A bejegyzések élén többnyire valamilyen idézet áll. Aztán következik az album tulajdonosának szóló dedikáció: dicséret, biztatás és jó kívánságok; majd a keltezés: a hely és a dátum, sok esetben még a régi naptár szerint (*stilo veteri*);⁵ végül az aláírás, rendszerint a beíró foglalkozásával és titulusaival. Mindezt kiegészítheti, gyakran külön a szövegtől balra írva, egy rövid jelmondat, mottó (*symbolum*). Az idézetek és mottók egy jelentős része a Bibliából való, sok van klasszikus auktoroktól, néhány az egyházatyáktól, középkori és későbbi szerzőktől, és szép számmal akad közismert mondás, vagy éppen a beíró saját szerzeménye, verse. A korabeli bejegyzések mindegyikének nyelve latin, és emellett huszonötten írtak be görög, néhányan héber szövegeket is, vagy egy-egy angol, arab, francia, német, olasz, provanszál, spanyol és szír mondatot. Magyar szavakként csak hely- és személynevek fordulnak elő.

² ALCIATO, Andrea: *Viri clarissimi D. A. Alciati ... Emblematum liber*. Augsburg, 1531.

³ ZSÁMBOKY János: *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis, Ioannis Sambuci Tirnaviensis Pannonii*. Antwerpen, 1564.

⁴ ROZSONDAI Marianne: *Gondolatok egy album amicorum kapcsán*. = „Nem sülyed az emberiség! ...” *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Szerk. SZABÓ G. Zoltán, JANKOVICS József. Megjelenés alatt.

⁵ Angliában 1752-ig a Julianus-naptár volt érvényben, és ez nemcsak a 10 napnyi, illetve 1700-tól kezdve 11 napnyi késést jelentette, hanem azt is, hogy az év március 1-jével kezdődött. Ezért itt, különösen a külföldiek, gyakran kettős dátumot írtak, mint például ifj. Pápai Páriz egyik angliai levelén: Londini 14 st. v. / 25 st. n. [= *stilo novo*] Xbris [= Decembris] 1715, vagy albumában: 1718/19 Feb. 1.

A bejegyzők között 8-an vannak magyarországiak, 32 erdélyi bejegyző, illetve tulajdonos, 31 német, 15 angol, 14 holland, 12 svájci, 3-3 francia és lengyel és 1 dán személy, bár a nemzeti besorolás nem mindig egyértelmű. Hová számítandók olyanok, mint a soproni Georg Sigmund LIEBEZEIT, a szebeni származású Tobias STRANOVER vagy a Németalföldre menekült francia protestánsok és ott meggyökeresedett leszármazottaik? A bejegyzések eloszlása a keletkezés helye szerint, amennyiben megállapítható: 14 Erdély, 1 Debrecen, 4 Bécs, 25 Németország, 26 Hollandia, 33 Anglia, 14 Svájc. E számok nemcsak azzal függnek össze, hogy ifj. Pápai Páriz hol mennyi időt töltött, s kapcsolatai milyen kiterjedtek voltak, hanem azt is jelzik, hogy az adott országban, főként Hollandiában és Angliában, milyen sok ott tanuló külföldi diákkal találkozott. Látható, hogy az erdélyiek jó része külföldön írt be albumába. (Mindez persze a bejegyzések adataiból egyenként is megállapítható.) Foglalkozás szerint is bizonytalan az osztályozás, mert például a gyakorló lelkész vagy orvos egyszerre tanárként is működhetett. Így a bejegyzők között található, néhány ismeretlen foglalkozású mellett, 10 főrangú ember és tisztségviselő, 6 püspök, 19 lelkész (V. D. M. = verbi divini minister), 17 teológus professzor és 16 hallgató, 10 bölcész (leginkább nyelvész) professzor és 4 hallgató, 2 jogász professzor és 3 hallgató, 4 természettudós, 1 festőművész és 2 kisdíák.

A magyar ifjúság külföldi tanulásának fő indítéka az volt, hogy itthon alig volt felsőbb fokú képzést nyújtó intézmény. A katolikus ifjak mehettek a nagyszombati akadémiára vagy a közeli Bécs, Graz és Krakkó egyetemére. A protestánsok Németország egyetemére, Svájcban és a Németalföldön tanultak; sokan átlátogattak Angliába. Némelyik akadémián az ott tanuló külföldiek között jelentős számban voltak magyarok, erdélyiek. Utrecht egyetemén 1936 óta emléktábla ad hírt az ottani egykori magyar diákokról. A külföldre jutást nemcsak az anyagi források szűkössége nehezítette, hanem a török hódoltság, és annak végetérte után is a különböző háborúskodások. A kint tanuló diákok közül sokan hazatértük után is állandó kapcsolatot tartottak fenn külhoni tanáraikkal és volt diaktársaikkal, szűkebb közösségük és hazájuk javára.

Ifj. Pápai Páriz emlékkönyve is tanúsítja, hogy hazánk abban az időben is, a 18. század elején, Európa szerves része volt, hogy Magyarország és Erdély – többek között a peregrináció révén is – bekapcsolódott Európa kulturális életébe. A bejegyző személyek jó része az akkori Európa, elsősorban a protestáns területek tudományos és egyházi életének, közéletének jelentős alakja, a nemzetközi eszmeáramlás tevékeny részese. A szereplő diákok legtöbbször továbbélték és működése is ismert, némelyikük később neves emberré lett. Az album az érintett országok művelődéstörténetének és kapcsolatainak értékes dokumentuma, adatai alátámasztják és kiegészítik más források, például a publikált peregrinuslevelek adatait.⁶

⁶ JANKOVICS. – *Peregrinus*.

Az emlékkönyv eszmei értékétől indítva, valamint megóvásának érdekében 2004-ben, Magyarország európai uniós csatlakozásának évében, az album teljes anyagát közzétettük a világhálón. A dokumentum így a kutatók számára hozzáférhető, és az érdeklődő közönség is találhat sok szépséget és tanulságot a bejegyzések szövegében és a kapcsolódó magyarázatokban, életrajzokban, illusztrációkban. Ezt a munkát ROZSONDAI Marianne (bevezető tanulmány, koordinálás, lektorálás), SAJÓ Tamás (idézetek azonosítása, a bejegyzések átírása, fordítása, jegyzetelése, angol szöveg, a webhely terve és kivitelezése), ROZSONDAI Béla (személyek azonosítása, életrajzok, irodalom, szerkesztés) és LÁNG Klára (fotó) végezte, és pályázat keretében a Nemzeti Kulturális Alap-program és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta.⁷ A webhely az MTA Könyvtára honlapjáról (<http://www.mtak.hu>) vagy közvetlenül a <http://ppf.mtak.hu> címen érhető el.

A webhelyen az emlékkönyv minden beírt oldalának digitalizált képét, mely nagyítva is megtekinthető, a bejegyzés nyomtatott betűs, eredeti nyelvű és írásrendszerű szövege kíséri, valamint annak magyar, illetve angol fordítása (*lásd: Melléklet, 1. kép*). Azonosítottuk az idézetek és mottók forrását, és túlnyomó részben a beíró személyeket. Közzöljük az album bejegyzőinek és ismert tulajdonosainak életrajzát és ennek irodalmát, fontosabb műveiknek címét és megjelenési adatait. Mellékeljük, ha elérhető volt, egy-egy mű címlapjának vagy részletének képét, a szerző portréját, a szóban forgó város vagy egy épület ábrázolását, a város környékének lehetőleg korabeli térképét. Bevezető tanulmányban tárgyaljuk a peregrináció szerepét, az album amicorum műfaját és típusait, ismertetjük ifj. Pápai Páriz albumát és ennek provenienciáját. Törekedtünk arra, hogy a webhely áttekinthető szerkezetű, a megjelenítés egyszerű és tetszetős legyen. Az album beírásait és a kísérő anyagot lehet egyenként lapozva olvasni, vagy lehet az album kívánt helyére lépni az oldalszámok, a személynevek, helynevek vagy dátumok szerint rendezett listákból, vagy pedig Európa térképéről az adott város kiválasztásával. A kezdőlapról lehet a webhely magyar vagy a vele azonos tartalmú angol ágára jutni.

Ifj. Pápai Páriz albumának közzétételével teljessé kívántuk tenni és kiigazítani a korábban csak részlegesen publikált és számos hibával terhelt adatokat.⁸ A webhelyen az egyes életrajzok végén utalunk az emlékkönyv más aláíróira, akik az adott személy életrajzában is szerepelnek: ezek a belső „linkek” is érzékeltek, részben mintegy leképezik az akkori szerteágazó tudományos és szemé-

⁷ E helyütt is köszönöm dr. ROZSONDAI Marianne-nak és dr. SAJÓ Tamásnak, hogy az interneten közzétett eredményeiket a jelen dolgozatban felhasználhattam.

⁸ GERGELY Pál: *Pápai Páriz-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*. Budapest, 1961. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kiadványai. Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 21).

lyes kapcsolatokat. Az említett rendezett listák áttekinthetően mutatják az előforduló helyeket és személyeket. A dátumok szerint rendezett lista pedig szinte kirajzolja – természetesen bizonyos kihagyásokkal – ifj. Pápai Páriz másfél évtizedes vándorlásának útvonalát és időbeosztását. A bejegyzés keltezése alapján pontosítani lehetett a beíró személyek néhány életrajzi adatát. Az életrajzok összeállításakor megmutatkozott bizonyos adatok hiánya vagy ellentmondása. Ezek pótlására vagy tisztázására e munka keretében nem vállalkozhattunk, de talán támpontokat és ösztönzést tudunk adni további kutatásokhoz. Az összes bejegyzés keltezését és a beíró személyek azonosító adatait másutt már publikáltuk, ott az album ismertetésében az orvostörténeti szempontokat kiemelve.⁹

A jelen dolgozatban a továbbiakban sorra vesszük az emlékkönyv ismert tulajdonosait, azután a magyarországi és a külföldi beírók közül megemlítjük a nevesebb személyeket, valamint azokat, akiknek erdélyiekkel, erdélyi diákokkal valami kapcsolatuk volt (azon túl, hogy nevük benne van ifj. Pápai Páriz albumában). Az erdélyi bejegyzőket mind tárgyaljuk, akár otthon írtak az albumba, akár külhonban mint peregrinusok (*lásd: Melléklet, 1. táblázat*). Itt a szereplők tömör életrajzára kell szorítkoznunk, de megadjuk a felhasznált irodalmat, és esetenként rámutatunk a nyitott kérdésekre vagy a bejegyzett sorok érdekes vonatkozásaira.¹⁰ Bővebb leírások és adatok a nevezett webhelyen találhatóak.

* * *

Az emlékkönyv tulajdonosa, *ifj. PÁPAI PÁRIZ Ferenc*¹¹ (1687 – 1740) erdélyi orvos, fia a híres enyedi professzornak. Anyját korán elvesztette. 1704-ben enyedi diákként élte át a kollégium pusztulását és bujdosását. 1711-től Halléban tanult, 1714-ben védte meg orvostudományi értekezését. 1715-ben Leidenben, 1718-ban Franekerben iratkozott be, és Leidenben elérte, hogy itt enyedi diákok ösztöndíjat kaphattak. 1715-ben AJTAI Andrással együtt áthajózott Angliába, hogy az enyedi tanárok ajánló levelével adományokat gyűjtsön a kollégium újjáépítésére. 1719-ben Svájcban, majd Hollandiában időzött, aztán visszatért Angliába. Élményeiről, útja állomásairól számot adnak levelei – a

⁹ ROZSONDAI Béla: *Orvosok ifj. Pápai Páriz Ferenc peregrinációs emlékkönyvében, 1711 – 1726. = Orvostörténeti Közlemények. 190–193 (2005), 149–164.*

¹⁰ Az album szereplőinek nevét a következőkben, tárgyalásuk helyén, *dőlt* betűvel kiemelem. A rövidítve közölt irodalmi források jegyzéke a dolgozat végén található; a hivatkozásban szükség szerint tüntetem fel a kötet- és oldalszámot vagy a jegyzék sorszámát.

¹¹ AlbFran 312; AlbLeid 840; GRAAF 64; JAKÓ – JUHÁSZ 123; JANKOVICS; MAKKAI; *Peregrinus*; SZABÓ – SZÖGI 362; WESZPRÉMI III. 304, 504.

legtöbbet mecénásának, TELEKI Sándornak írta – és albumának bejegyzései.¹² Az Angliában gyűjtött adományok nagyobb része, közel 7000 fontsterling, angol bankban kamatozott, s belőle a kollégium fejlődhetett, és diákjait külföldi tanulmányokra küldhette, egészen az 1850-es évekig. Ifj. Pápai Páriz 1726-ban tért haza, vármegyei orvosként működött. Feleségül vette ACZÉL Tamás özvegyét, DIÓSZEGI Erzsébetet, és Tiszafüreden telepedett le, jó házat vitt. Pestisben halt meg 1737-ben (WESZPRÉMI szerint) vagy 1740-ben.¹³ Születése dátuma is bizonytalan: WESZPRÉMI 1689. május 1-et ad meg, MAKKAI 1687. május 1-et, míg a leideni matrikulában 1715-ben 24 évesként szerepel.

Az emlékkönyv hírt ad egy-egy későbbi tulajdonosáról is. A hátsó röplülő előzéken eme kézírást olvashatjuk: „*Temporum vicissitudine et successu devenit hocce Album in gratiam Francisci quondam P Papai multis Encomiis [betoldva:] + a varijs doctissimisque Viris + refertum in Possessionem Georgii Retteghi. Anno 1762 Füred [?].*” (Az idők viszontagsága és a jó szerencse folytán jutott néhai Pápai Páriz Ferencnek ez a + különféle tudós férfiaktól származó + számos dicsérettel teli albuma Retteghi György birtokába. 1762, Füred [?].) Kisbudaki RETTEGI György¹⁴ (1718 – 1786) erdélyi alispán emlékezései érdekes forrása kora szokásainak, az erdélyi nemesi családok kapcsolatainak is. Fél éves volt, mikor apja meghalt. Később az anyai nagyszülőkhöz került, tanulmányai is abbamaradtak. Inas volt és írnok. Mostohaapja, KOLOZSVÁRI Dániel, kiről azt írja, hogy az enyedi tanár és püspöknek – tehát a cartesiánus szellemű KOLOZSVÁRI Istvánnak (? – 1717) – fia, az egész vagyont elherdálta. Rettegi maga igyekezett tanulni, olvasott: „*elsőbben csak egy trilinguis Catoból, aztán Orbist szerzettem*” (COMENIUS művét).¹⁵ Doboka vármegye pénztárnoka lett, 1768 – 71 között alispánja. 1742-ben nőül vett egy árva leányt, ACZÉL Salomé, kinek édesanyja, megözvegyülvén, férjhez ment Pápai Ferenc orvosdoktorhoz, a híres enyedi professzor fiához. Salomé házasságkötésekor sem anyja, sem mostohaapja, ifj. Pápai Páriz nem élt már. Ez a rokoni kapcsolat magyarázhatja, hogy az emlékkönyv Rettegi tulajdonába jutott. Rettegi György némelyik életrajzába téves adatok kerültek.¹⁶

¹² Ifj. Pápai Páriz peregrinációjának főbb állomásai: 1711: Nagyenyed, Kolozsvár, Bécs, Berlin, 1712: Halle, 1713: Berlin, Halle, 1714: Berlin, Hamburg, Bréma, Amszterdam, Utrecht, Hága, 1715: Leiden, London, 1716: Oxford, Cambridge, 1717: London, 1719: York, Norwich, Genf, Bern, Zürich, Bazel, Leiden, Franeker, 1720: London, 1725: Leiden, Frankfurt a. M., Regensburg, 1726: Bécs.

¹³ RETTEGI – JAKÓ 71; RETTEGI – JANCsó 56.

¹⁴ KEMPELEN IX. 92; MÉL; NAGY Iván IX. 686–689; RETTEGI – JAKÓ; RETTEGI – JANCsó; SZINNYEI; ÚMIL.

¹⁵ RETTEGI – JAKÓ 78; RETTEGI – JANCsó 63.

¹⁶ NAGY Iván IX. 688; RETTEGI–JANCsó; SZINNYEI. Ezeket helyesbítve tehát: apai nagyszülei: Rettegi István, 1672–75-ben Doboka vármegye alispánja, Thökölyvel bujdosott, és Bukarestben

Az album előtáblájának belső oldalára fáji FÁY János¹⁷ (1773–1833) debreceni szenátor, polgármester egyszerű nyomtatott ex librise van beragasztva. Nála látta az albumot rokona, KAZINCZY Ferenc is.¹⁸ Fáy érdeklődését a képek, régi könyvek, érmék, más műkincsek iránt talán anyai nagybátyja, KLIMÓ György pécsi püspök keltette fel. Értékes gyűjteményeit unokatestvére fiára, FÁY Alajosra hagyta, de ezek később szétszóródtak. – Az emlékkönyv első röptülő előzékén van az egyetlen magyar nyelvű beírás: „Vétegett Horovitz Fülöp antiquariustól 25 frton. o. e. [= osztrák értékben] Budapest, 1881. maj. 2.” Ezt feltehetően LINDNER Ernő akadémiai alkönyvtárnok jegyezte be, míg az albumot a „Kézirattári szaporodások” könyvébe az 1881-es év első tételeként JAKAB Elek vezette be.¹⁹ HOROVITZ Fülöp²⁰ (1815 – 1886) Pesten tanár volt, majd kórházi orvos, végül könyvkereskedő, és e minőségében megbecsülést vívott ki szakértelmével. 1852-ben nyitott önálló üzletet.

Ifj. Pápai Páriz Ferenc albumába az elsők között írt be 1711. július 13-án apja, valamint két öccse, Imre és András, akkor még enyedi diákok. Az apa megkapó szavakkal, latin, görög, olasz és provanszál nyelvű intelmekkel indítja fiát a hosszú útra. *Id. PÁPAI PÁRIZ Ferenc*²¹ (1649 – 1716), a külföldön is ismert orvos, tanár és író, Erdély iskoláiban, azután német és svájci egyetemeken tanult. Heidelbergben bölcsészdoktori, Bázelen 1674-ben orvostudományi fokozatot nyert. Hazatérve 1677-ben a fejedelemszónagy, majd I. APAFI Mihály fejedelem orvosa lett, és a nagyenyedi kollégiumban a filozófia, a görög nyelv és a természettudományok professzora. Mindvégig folytatta orvosi működését is. Miután 1704-ben és 1707-ben a császári csapatok feldúlták a várost, és a kollégium is elpusztult, ennek újjáépítésére adományok gyűjtését szervezte, felhasználva külföldi kapcsolatait. Hatalmas az irodalmi és tudományos munkássága; műveit, átdolgozásait sokszor kiadták. *Pax corporisa* az első

halt meg – és felesége Csegezi Judit; szülei: György (1680 körül –1718), alispán 1710–11-ben és 1715–18-ban – és felesége Dobai Klára.

¹⁷ GAZDAG István: *Debreceni polgármesterek. = A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve*. Debrecen, XIX. (1992) 103 – 122; ZOLTAI Lajos: *Fáji Fáy János a könyv- és műgyűjtő debreceni polgármester 1773 – 1833. Johann Fáy Bürgermeister von Debrecen, ein Büchersammler und Kunstkenner (Auszug)*. Debrecen, 1936. (A Déri Múzeum Régészeti Osztályának ismeretterjesztő közleményei 8); KEMPELEN IV. 56; NAGY Iván IV. 131.

¹⁸ KAZINCZY Ferenc: *Eredeti munkái*. Kiad. BAJZA [József] és Schedel [TOLDY Ferenc]. 2. köt.: *Utazások*. Buda, 1839. 43 – 44.

¹⁹ A két kézírást dr. MÁZI Béla azonosította, köszönöm szíves közlését.

²⁰ Pallas.

²¹ JÖCHER – ADELUNG; MAKKAI; MÉL; MNL; SZINNYEI X. 400; ÚMÉL; ÚMIL; WESZPRÉMI I. 248; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

magyar nyelvű orvosi munka.²² Nemzedékek használták latin szótárát,²³ melynek címlapján feltüntette Bázélban kapott titulusát is: „*Medicinae Doctor, ejusdemque Facultatis in celeberrima Academia Basiliensi assessor*” (... a bázeli orvosi kar ülnöke).

Id. Pápai Páriznak még két fia volt Ferenc után.²⁴ PÁPAI PÁRIZ Imre²⁵ (1693 - 1730) bátyja albumába, 18 éves diákként, Verulamus (Francis BACON) egy tanítását írta búcsúzóul. Enyeden és a „bujdosó kollégiumban” tanult, majd 1717-től Leidenben, Bázélban és Zürichben. 1723-ban a kollégium új filozófiai tanszékének tanárává választották.

PÁPAI PÁRIZ András²⁶ (1703 - 1763) apja kedvence volt, fiatalon árván maradt. Odera-Frankfurtban 1732-ben orvosdoktori oklevelet szerzett, majd tanult a lipcsei és a hallei egyetemen. Adósságokba keveredett, örökségét ott-hon elérverezték. Orvosként Kolozsvárott jó nevet szerzett, mégis elhagyatva és szegényen halt meg. Könyveit, köztük az apjától és a bátyjától örökölteket, a kolozsvári református kollégiumra hagyta.

Ifj. Pápai Páriz 1711 nyarán, mielőtt külföldi útjára indult, meglátogatta erdélyi barátait és támogatóit. VESZPRÉMI István²⁷ (1637/38 - 1713), Erdély református püspöke, július 1-jén Gyulafehérvárott írt az albumba. Veszprémi Sárospatakon tanult, azután Szatmáron lett rector. Németalföldi tanulmányairól 1666-ban tért haza. 1671-től KEMÉNY Jánosné udvari papja, 1675-től Székelyudvarhelyen lelkész és esperes, 1691-től az erdélyi egyházkerület püspöke.

KAPOSI JUHÁSZ Sámuel²⁸ (1660 - 1713) Rimaszombatban született és tanult, majd lett az itteni iskola rectora. Leideni, utrechti, németországi és ang-

²² PÁPAI PÁRIZ Ferenc, id.: *Pax corporis, az az emberi testnek belső nyavalyáinak okairól, fészkeiről 's azoknak orvoslásának módgyáról való tracta ...* Kolozsvár, 1690; 2. kiad. Lőcse, 1692 stb. Újabb kiadása: Budapest, 1984. Sajtó alá rend. SZABLYÁR Ferenc.

²³ PÁPAI PÁRIZ Ferenc, id.: *Dictionarium Latino-Hungaricum ...* Lőcse, 1708 (és további kiadások). Megjegyezzük, hogy e szótár éppen a jelen album feldolgozásakor és más akkori latin szövegek tanulmányozásában igen hasznosnak bizonyult, minthogy nemcsak a klasszikus latin nyelvet, hanem az újkori latint is, és annak magyarországi, illetve erdélyi használatát, jelentéseit is tükrözi.

²⁴ A lexikonok adatai itt-ott eltérnek, ezért érdemes felsorolni, MAKKAI dolgozata alapján, feleségei és felnőtt gyermekei nevét: 1. Zöldi Katalin (?-1685), tőle Anna Borbála Veszprémi Istvánné; 2. Szeghalmi Anna (? - 1691), tőle Ferenc és Krisztina Nádudvari Péterné; 3. Nyíró Judit (? - 1710), tőle Imre és András.

²⁵ GRAAF; JAKÓ - JUHÁSZ 126; MAKKAI; *Peregrinus*; SZINNYEI X. 407; ZOVÁNYI - LADÁNYI.

²⁶ JAKÓ - JUHÁSZ 136; JÖCHER - ADELUNG; MAKKAI; MÉL; SZABÓ - SZÓGI 362 (3018); SZINNYEI X. 400; WESZPRÉMI III. 514.

²⁷ AlbUtr 60; SZINNYEI XIV. 1545; ZOVÁNYI - LADÁNYI.

²⁸ *Erdélyi féniks. Misztótfalusi Kis Miklós öröksége.* Bev. tanulmány, jegyz. JAKÓ Zsigmond. Bukarest, 1974; AlbLeid 673; JÖCHER - ADELUNG; MÉL; *Pallas*; SZINNYEI; ÜMÉL; ÜMIL; WESZPRÉMI III. 302; ZOVÁNYI - LADÁNYI.

liai tanulmányok után 1689-től Gyulafehérvárott, a Sárospatakról oda menekített református kollégiumban a filozófiát és a latin, görög, angol és a keleti nyelveket tanította. Még utrechti diák korában, idősb CSÉCSI Jánossal együtt, korrektora volt MISZTÓTFALUSI KIS Miklós amszterdami magyar *Bibliájának*, és Misztótfalusit később is támogatta. Nagy tudású ember volt, s a más vallásúak is kedvelték. Több műve kéziratban maradt. Az 1698-ban Kolozsvárott kiadott munkája az első héber betűs magyarországi nyomtatvány.²⁹

*SZATMÁRNÉMETHI Sámuel*³⁰ (1658 – 1717) Utrechben, Leidenben és Franekerben tanult. 1683 őszétől Kolozsvárott a bibliai nyelvek és a filozófia, később a teológia tanára. 1693-tól II. APAFI Mihály nevelője. A hazai cartesiánus-coccejánus irány vezető képviselője, több műve jelent meg külföldön is; az egyikhez az utrechti Herman Alexander RÖELL írt előszót.³¹ Könyvtárát a kolozsvári kollégiumra hagyta. Fájdalmas, hogy egyike volt azoknak, akik az Amszterdamból 1690-ben hazatérő Misztótfalusi anyagi és szellemi összeomlását gögjükkel és irigységükkel előidézték. Kolozsvárt, 1711. augusztus 12-én írt ifj. Pápai Páriz albumába.

Ugyanezen a napon kelt *CSENGERI Péter*³² (? – 1720) bejegyzése is, ki Franekerből és Utrechből hazatérvén, 1711 elejétől lett itt lelkész. Róla keveset tudunk; ismert egy Franekerben 1697. március 19-én kelt levele, özv. Teleki Mihályné VEÉR Juditához, kegyes támogatójához.³³

*AJTAI SZABÓ András*³⁴ (1690–1733) bejegyzéséből kiderül, hogy egykor ifj. Pápai Páriz diáktársa, sőt szobatársa is (contubernalis) volt, és hogy 1711 nyarán Kolozsvárott tartózkodott, mint a három TELEKI fiú nevelője (ephorus). Tanulmányait gróf TELEKI József és Sándor anyagi támogatásával végezte. Halléban 1714-ben szerzett orvosdoktori oklevelet, Michael ALBERTI professzor előnökleivel.³⁵ 1715. február 15-én – ugyanazon a napon, mint ifj. Pápai Páriz –, 25 évesként beiratkozott a leideni, majd 1716-ban a bázeli egyetemre. 1715-ben együtt mentek Angliába gyűjtőútra; Ajtai itteni tartózkodásának és kapcsolata-

²⁹ KAPOSI JUHÁSZ Sámuel: *Memoriale hebraicum, exhibens lexici Hebraici compendium metricum ...* Kolozsvár, 1698.

³⁰ *Erdélyi féniks ... i. m.* 40; AlbFran 230; MÉL; Pallas; SZINNYEI; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

³¹ SZATMÁRNÉMETHI Sámuel: *Prophetia sancti prophetae Zachariae explicata ...* [Praefationem scripsit] Herm. Alexander RÖELL. Utrecht, 1714.

³² SZILÁGYI Ferenc: *A' kolo'svári evangelico-reformáta eklézsia' történetei.* Kolozsvár, 1829. 40; GRAAF.

³³ *Külföldön bujdosó erdélyi diákok levelezése. Szenvedő papok, szenvedő egyházak.* Szerk. NAGY Géza. Kolozsvár, 1933. 41. (A Károlyi Gáspár Irodalmi Társaság tudományos könyvtára 1. Egyháztörténeti adattár). Reprintjét, részben, lásd *Peregrinus*.

³⁴ AlbLeid 840; GRAAF; JAKÓ – JUHÁSZ 122, 131; *Peregrinus*; SZINNYEI; WESZPRÉMI II/1. 24, III. 304; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

³⁵ AJTAI SZABÓ András: *Dissertatio medica theoretica de medicinae et doctrinae moralis nexu, quam praeside Mich. Alberti publ. disquisitioni proponit.* Halle, 1714.

tainak egyik érdekes dokumentuma Londonból, 1716. március 6-áról keltezett levele John COVELL-hoz, a cambridge-i Christ's Church College igazgatójához.³⁶ Hazatérése után orvosként működött. A leideni matrikula adata szerint Ajtai születési éve aligha lehet 1672, hanem helyesen 1690.³⁷ Ezt támasztja alá hallei védésének dátuma is.

A Teleki család tagjai Kolozsvárott vagy Gernyeszegen jegyezték be az albumba. Ajtai három tanítványa testvér: TELEKI Mihály (1671–1720) kővári főkapitánynak, II. RÁKÓCZI Ferenc tábornokának fiai, TELEKI Mihálynak (1634–1690), a nagy államférfinak unokái. Közülük Dávid neve mellett a leszármazási táblázatban csak egy kereszt áll, jelezvén, hogy fiatalon elhunyt.³⁸ A másik kettő Ajtaival egy napon, 1711. július 30-án írta be emléksorait, és pedig TELEKI János³⁹ (1695/96–1772) „An[no] aetatis decimo sexto”, azaz tizenhatodik életévében. Eszerint 1695 augusztusa és 1696 júliusa között születetett.⁴⁰ A római katolikus hitre tért át. 1744-ben Kővárvidék főkapitánya lett.

TELEKI Mihály⁴¹ (1700–1745) 1717-ben latin gyászverset írt Szatmárnémeti Sámuel professzor halálára, és még szintén diákkorában első értekezését a jöttetek szükségességéről.⁴² Az 1736-os nagyszebeni országgyűlés tagja, cs. kir. kamarás és főkormányiszéki tanácsos, 1742-től az országos főszámvevőség elnöke. Felesége BETHLEN Klára (?–1755), BETHLEN Miklós (1642–1716) leánya.

Az idősebb generációt képviseli az albumban e fiúk három nagybátyja, Teleki Mihály (1634 – 1690) és Veér Judit (1631–1707) fiai. TELEKI László⁴³ (1673 körül – 1714) tanácsúr, Fehér vármegye főispánja, az erdélyi reformáus egyházkerület főgondnoka.

³⁶ GÖMÖRI György: *Adalékok az enyedi kollégium angliai gyűjtésének történetéhez.* = *Confessio* (1985). 4. sz. = Uő: *Erdélyiek és angolok.* Budapest, 1991. 79–88.

³⁷ SZINNYEI, és ennek alapján a *Régi magyarországi szerzők névjegyzéke* 1672-t ad meg, ZOVÁNYI-LADÁNYI és a *PIM Magyar életrajzi indexe* a helyes 1690-et. Lásd: PINTÉR Gábor: *Régi magyarországi szerzők.* Összeáll. uő, közreműk. SZABÓ Géza. Budapest, 1989. Kézirat gyanánt; Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest: *Adatbázisok. Magyar életrajzi index* - <http://www.pim.hu>

³⁸ *A római szent birodalmi széki gróf Teleki nemzetség leszármazási táblázata.* Készítette TELEKI Mihály (1908–1988). Marosvásárhely, 1979. Kézirat. MTA Könyvtára, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, jelzete: Ms 6226/18.

³⁹ GUDENUS János József: *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája.* Összeáll. uő. Budapest, 1990–1999. 5 köt.; NAGY Iván XI. 87; *Pallas.*

⁴⁰ Az idézett kéziratos leszármazási táblázat szerint Teleki János meghalt 1772-ben, 75 éves korában; GUDENUS ezzel összhangban születési éveként 1697-et ad meg.

⁴¹ NAGY Iván XI. 86; *Pallas*; SZINNYEI; ÜMIL; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

⁴² TELEKI Mihály (1700–1745): *Exercitatio theologica de bonorum operum necessitate.* Kolozsvár, 1718.

⁴³ NAGY Iván XI. 81; *Pallas.*

TELEKI Pál⁴⁴ (1677 – 1731) 1695-től történelmet, jogot és filozófiát hallgatott Odera-Frankfurtban, majd Franekerben és Marburgban. Útjának további állomásai: Berlin, Hága, London, Oxford, Cambridge, Párizs, Svájc. Hazatérése után a kolozsvári kollégium és a református egyház kurátora. Támogatata a kollégiumot és a peregrinus diákokat. Tudósnak és a haza atyjának neveztek. 1709-től II. Rákóczi Ferenc pártjára állt.

TELEKI Sándor⁴⁵ (1679–1754) volt az, aki Nagyenyed és a híres Bethlen-kollégium és könyvtára pusztulása (1704 és 1707) után királyi engedéllyel ki-
eszközölte, hogy Angliában a kollégium felépítésére adományokat gyűjtsenek. Id. Pápai Páriz Ferencsel együtt sokat tett a kollégiumért, s annak kurátora lett. 1711 és 1750 között mintegy 30 külföldön tanuló diákot támogatott. 1734-től haláláig a marosvásárhelyi kollégium főgondnoka volt. 1733-ban erdélyi főkormányzéki tanácsos, 1736-tól erdélyi udvari kancelláriai tanácsos, majd Torda vármegye főispánja. 1703-ban feleségül vette bethleni BETHLEN Júliát (1686–1722), Bethlen Miklós (1642–1716) másik leányát. Második felesége petki NAGY Zsuzsanna (?–1748). Az ő fiuk TELEKI Sámuel (1739–1822), a marosvásárhelyi Téka alapítója. Teleki Sándort a kortársak, s nyomukban az utókor, szigorú, zsarnoki természetű embernek festik. Ezzel szemben Sámuel, korán árvaságra jutott legkisebb fiát, az idős apa gonddal nevelte otthon a celnai kastélyban, mígnem ő is néhány év múlva meghalt; fia iránti szeretetét levelei is tanúsítják.⁴⁶ Halálának évét több helyen hibásan közlik. Fia, Sámuel, maga jegyezte be kedves Bibliájába:⁴⁷ „Édes Atyám holt meg Károly Vári Várban [= Gyulafehérvár] Ao. 1754. d. 5-a Sept.” Ugyancsak nem helytálló az a közlés, miszerint BOD Péter (a már jó évtizede halott!) Teleki Sándornak ajánlotta volna *Magyar Athenas* című, 1766-ban megjelent művét.⁴⁸

Mindenkinél korábban, 1710. szeptember 24-én írt be búcsúszavakat kedves sógorának albumába NÁDUDVARI Péter⁴⁹ (1670 körül – 1726) lelkész. BETHLEN Sámuel (?–1708) fiainak nevelője volt, és 1696-tól az ő támogatá-

⁴⁴ SLUIS, Jacob van – POSTMA Ferenc: *Hermann Alexander Röell und seine ungarischen Studenten*. Szeged, 1990. (Peregrinatio Hungarorum 5); NAGY Iván XI. 83; Pallas; *Peregrinus*; ÜMIL.

⁴⁵ GUDENUS János József: *i. m.*; NAGY Iván XI. 88; Pallas; *Peregrinus*.

⁴⁶ DEÉ NAGY Anikó: *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*. Kolozsvár, 1997.

⁴⁷ DEÉ NAGY Anikó: *i. m.* 14.

⁴⁸ Az ajánlás valójában három közel egykorú, fiatal Teleki grófnak szól, ezek: Sándornak fia Sámuel (1739–1822), Sándornak unokája József (1738–1796), és Pálnak unokája Ádám (1740–1792). Lásd: BOD Péter: *Magyar Athenas, avagy az Erdélyben és Magyar-Országban élt tudós embereknek ... históriájok ...* [Nagyszeben], 1766; *A római ... gróf Teleki nemzetség leszármazási táblázata*. *i. m.*

⁴⁹ DÁNÉ István: *A V [ajda] Hunyadi Zarándival egyesült egyházmegye- és azon egyházmegyébeni egyházak történelme*. = *Az Erdélyi Reformata Anyaszentegyház névkönyve 1863-ra*. Kolozsár, 1863. 3–35, 27, 28; GRAAF; JAKÓ – JUHÁSZ 114; MÉL; SZINNYEI; ÜMÉL; ÜMIL; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

sával Franekerben tanult. Hazatérve udvari papja lett; később Szászvárosban lelkész és esperes. Kiváló szónok volt. Bátor fellépésének köszönhető, hogy a református egyházközség 1721-ben megtarthatta templomát és iskoláját. Beszédeit halála után Sámuel leánya, BETHLEN Kata (1700 - 1759) író nő költsé- gére összegyűjtve is kiadták.⁵⁰

Ifj. Pápai Páriz utazása tehát, feltehetően a háborús viszonyok miatt, eset- leg anyagiak hiányában, egy évet halasztódott. A kollégiumi matrikulában ez áll neve mellett:⁵¹ „*Salutavit acad. med. discendi causa, Ao. 1711 Mense Aug.*” 1711 nyarára a Rákóczi-szabadságharc végetért. Augusztus 19-én már Debren- cenben ír az emlékkönyvbe *VERESEGYHÁZI Tamás*⁵² (1643 - 1716) református lelkész, az év szeptemberétől püspök.

1711. szeptember 20-án pedig ifj. Pápai Páriz már Bécsből küld levelet Te- leki Sándornak,⁵³ aztán egymást követő napokon jegyeznek be albumába egy- kori erdélyi személyiségek. *BETHLEN Miklós*⁵⁴ (1642-1716), Erdély volt kan- cellárja az apostoli tanítást idézi, természetesen latinul: „*Sok nyomorúságok ál- tal kell nekünk az Isten Országába bémennünk*” (ApCsel 14, 22), azután így folytatja: „*In se quotidie experiens scripsit, magnis Mundi honoribus indutus et exutus, vano titulo Comes Nicolaus de Bethlen Anno Salvatoris nati 1711. Scri- bentis aetatis 70mo. Captivitatis Dei 8tavo. Viennae 21. Septembr.*” (Ezt ön- magán napról napra megtapasztalva, nagy világi tisztségekbe beöltöztetve és azokból kifogyva írta a hívságos címen grófnak nevezett Bethlen Miklós, az Úr születésének 1711., a bejegyző életének 70., Isten[től reá mért] fogságának 8. évében Bécsben, szeptember 21-én.) Eszerint számítja éveit *Önéletírása* záró soraiban, és ugyanezt a bibliai gondolatot fejezi ki ahhoz csatlakozó *Imádsá- goskönyve* utolsó lapjain is.

Szintén Bécsben élt már *II. APAFI Mihály*⁵⁵ (1676-1713), Erdély egykori utol- só fejedelme. Nevéhez odáírta az albumba fényes címét: „*Sac[ri] Rom[ani] Imp[erü] Princeps*”, a Szent Római Birodalom hercege. Naplóját később kiadták.⁵⁶

⁵⁰ NÁDUDVARI Péter: *Néhai ... N. P. uramnak ... nyoltzvan-négy predikatzioi, mellyekben az igaz keresztyén vallásnak szent íráson épült fundamentomos ágazati ... ki-beszélltetnek, és a mellye- ket méltgs gróf Bethleni Kata ... akarattjára, és kegyes költségével, ... néhol egész prédikátziók- kal is ki-toldozván, világ eleibe botsátott Szathmári Pap Sigmond.* Kolozsvár, 1741.

⁵¹ JAKÓ - JUHÁSZ 123.

⁵² MÉL; SZINNYEI; ZOVÁNYI - LADÁNYI.

⁵³ *Peregrinus.*

⁵⁴ BETHLEN Miklós: *Önéletírása.* Sajtó alá rend., jegyz. V. WINDISCH Éva. Budapest, 1955. 2 köt. (Magyar századok); *Bethlen Miklós élete leírása magától.* = *Kemény János és Bethlen Miklós művei.* Szöveggond., jegyz. V. WINDISCH Éva. Budapest, 1980. 397-1080. (Magyar remekírók); JÖCHER- ADELUNG; MÉL; MNL; *Pallas*; SZINNYEI; ÚMÉL; ÚMIL; ZOVÁNYI-LADÁNYI.

⁵⁵ MÉL; MNL; *Pallas*; ÚMÉL; ÚMIL.

⁵⁶ *I. Apafi Mihály és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója, 1634-1694.* Kiad. TÓTH Ernő. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum, 1900.

Hadházi *BALKU Mihály*⁵⁷ (? – 1731 körül) erdélyi nemes II. Apafi Mihály titkára volt Bécsben, majd ennek halála után az ott működő erdélyi gubernium tisztségviselője.

Berlinben ifj. Pápai Páriz felkereste *Daniel Ernst JABLONSKI*⁵⁸ (1660–1741) református teológust és hebraistát. Jablonski Lissában (Leszno, Lengyelország) járt gimnáziumba, ahol korábban anyai nagyapja, Jan Amos KOMENSKÝ tanított. Németalföldi és angliai tanulmányai után Magdeburgban, majd Lissában lelkész, később Berlinben udvari prédikátor, a református igazgatótanács (directorium) tagja, az egyesült cseh testvérek püspöke. Gottfried Wilhelm LEIBNIZcel (1646–1716) közösen a felekezetek egyesítéséért fáradozott, beleértve a katolikus egyházat is. Együtt dolgozták ki a terveket és az alapokmányt a berlini Tudományos Társaság számára, melynek 1700-ban az alapításkor Leibniz, majd később 1733-tól Jablonski lett az elnöke. Elérte, hogy erdélyi diákok Odera-Frankfurtban ösztöndíjat kaphassanak; erről és a magyarországi protestantizmus történetének megírásáról állandó levelezést folytatott vele id. Pápai Páriz Ferenc.

*Ludwig Georg TREVIRANUS*⁵⁹ (1676–1757) brémai református teológus 1714-ben írt az albumba. Bevezette a konfirmáció intézményét. Néhány műve sokáig kedvelt volt a reformátusok körében. Leszármazottai közt több híres tudós és államférfi volt, például az a Gottfried Reinhold TREVIRANUS (1776–1837), fiziológus és biológus, aki a „biológia” szót megalkotta.

Számos magyar és erdélyi diák látogatta az 1694-ben alapított hallei egyetemet. A híres orvosi iskolát Friedrich HOFFMANN (1660–1742) orvos és *Georg Ernst STAHL*⁶⁰ (1660–1734) természettudós, orvos, kémikus hozta létre. Stahl alkotta meg a kémia első egységes elméletét, mely a „flogiszton” anyag átáramlásával próbált magyarázni különböző átalakulásokat, mint az égést, a fémek ércből való kinyerését, az erjedést, a légzést – mai kifejezéssel: az oxidációs-redukciós folyamatokat. 1716-tól Berlinben a porosz király udvari orvosa volt. A fiziológiában és a gyógyításban az animista elvet vallotta, mely szerint az élő szervezetet a lélek mint belső mozgatóerő (anima, principium movens) tartja össze.

Tanítványa és utóda volt a hallei egyetemen *Michael ALBERTI*⁶¹ (1682–1757), az animista felfogás lelkes hirdetője, a törvénytudomány orvostan egyik megalapítója. Ő és Stahl 1714-ben írt ifj. Pápai Páriz albumába, míg az előző két évből néhány hallei magyar diák szerepel emlékkönyvében.

⁵⁷ *Erdélyi féniks ... i. m.*; KEMPELEN; NAGY Iván; *Peregrinus* 394.

⁵⁸ *Altpreussische Biographie*. Hrsg. KROLLMANN, Christian, fortges. FORSTREUTER, Kurt – GAUSE, Fritz. Königsberg; Marburg a. d. Lahn, 1941. 1967–1995. 4 Bde. Register. 294; ADB; JÖCHER; MICHAUD; NDB; PSB X. 253.

⁵⁹ ADB.

⁶⁰ ADB XXXV. 780; JÖCHER; MICHAUD; MNL.

⁶¹ ADB; JÖCHER – ADELUNG; MEUSEL; MICHAUD.

A már említett *Georg Sigmund LIEBEZEIT*⁶² (1689–1739) Alberti, illetve Stahl elnökletével disputált, majd szerzett orvosdoktori fokozatot, s lett szülőhelyén, Sopronban városi orvos (poliater). Az Academia Leopoldina és 1723-tól a berlini Tudományos Társaság tagja. BÉL Mátyást segítette országleíró munkájában.

CSÚZI CSEH János⁶³ (1677 körül – 1732) Franekerben doktorált 1702-ben, aztán Ácson, majd Győrött lett lelkész és orvos. Bejegyzése szerint 1712 októberében Halléban volt, talán mikor a híres összenőtt szőnyi ikerpárral járta Európát.

CSÉCSI János⁶⁴ (1689 – 1769) több országban végzett tanulmányai után Sárospatakon lett tanár. Apja, az említett id. Csécsi János (1650 – 1708), aki szintén Sárospatakon volt tanár, a magyar helyesírásról függeléket írt id. Pápai Páriz *Dictionarium*ához.

SÉRCZI Lőrincről⁶⁵ (működött 1708 – 1712) csak annyit tudunk, hogy Gyulafehérvárott tanult, aztán Halléban és Franekerben volt teológus hallgató.

PATAI János⁶⁶ (működött 1706–1717) neve akadémiai anyagokban és peregrinusok leveleiben is előfordul; személyét nem sikerült biztosan azonosítanunk. Az a szászvárosi lelkész lehet, aki aztán 1712-ben Odera-Frankfurtban disputált,⁶⁷ 1713-ban Halléban volt, még az évben haza indult, és 1717-ben Erdélyben tartózkodott. Bejegyzésében *ALCIATO Emblemata*jából hoz két sort, az *Amicitia etiam post mortem durans* címűből: „*Arentem Senio, viridam quoque frondibus ulmum, / Complexa est viridis* [az eredetiben: *viridi*] *vitis, opaca coma.*” (A vénségtől száraz, de még levelekkel zöldellő szilfát / Átölelte árnyékos lombjával a zöld szőlő.)

Ifj. Pápai Páriz albumának hollandiai bejegyzői közül néhány professzort még a következő nemzedékhez tartozó Bod Péter is emleget.⁶⁸ *Bernhard ALBINUS*⁶⁹ (1653–1721) és Hermann BOERHAAVE (1668–1738) munkásságából fejlődött ki a híres leideni anatómiai iskola. Albinus, a dessauai polgármester fia, 1676-ban Leidenben szerzett orvosdoktori fokozatot. Odera-Frankfurtban lett professzor, majd Berlinben a választófejedelem udvari orvosa. 1702-ben elfogadta a meghívást Leiden orvosi tanszékére.

⁶² SZÁLA Erzsébet: *Liebezeit Zsigmond György.* = *Uő: Sopron tudomány- és technikatörténetéből.* Sopron, 1997. 10, 33 – 41; JÖCHER – ADELUNG; SZINNYEI; ÚMIL.

⁶³ JÖCHER – ADELUNG II. 577; *Pallas*; JÖCHER; ÚMIL; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

⁶⁴ AlbUtr 111; MÉL; MNL; *Pallas*; SZINNYEI; ÚMÉL; ÚMIL; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

⁶⁵ AlbFran 300; *Peregrinus* 17, 407; SZABÓ – SZÖGI 425.

⁶⁶ DANÉ István: *i. m.* 28; Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest: *i. m.*; PINTÉR Gábor: *i. m.*; GRAAF; JAKÓ – JUHÁSZ 124; *Peregrinus*; SZABÓ – SZÖGI 359; SZINNYEI; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

⁶⁷ PATAI János: *Dissertatio theologica de quatuor novissimis.* Francofurti ad Viadrum, 1712.

⁶⁸ *Felsőcsernátoni Bod Péter önéletírása.* = *A másik magyar haza, 1750–1790.* Bod Péter, *Rettegő György et. al. írásaiból.* Bev. JANCsó Elemér. Budapest, [1942]. 1 – 43. (Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről 8).

⁶⁹ ADB; AlbSchLeid 2; JÖCHER; JÖCHER – ADELUNG; MICHAUD; NDB; NNBW IV. 21.

Nála nagyobb hírnevet szerzett fia és tanítványa, *Bernhard Siegfried ALBINUS*⁷⁰ (1697–1770). Leidenben már 21 évesen az anatómia rendkívüli tanára, később a sebészet és a gyógyászat professzora is, „az anatómusok fejedelme”. Albinus, tanára Boerhaave mechanista elveinek megfelelően, a szervezet minden szerkezeti részletének megismerésére törekedett; ketten együtt adták ki VESALIUS és HARVEY munkáit. Két művét még a 19. században is használták.

KOMÁROMI Györgyről⁷¹ (működött 1701–1719) annyit tudunk, hogy Enyeden 1701-ben subscribált, és BÁNFFY Zsigmond nevelője volt. Amikor Leidenben 1719 novemberében beírja sorait földije emlékkönyvébe, már a bölcsészet és az orvostudomány doktora.

Taco Hajo van den HONERT⁷² (1666 – 1740) teológus és fia, Jan van den HONERT (1693–1758), szintén a teológia professzora Leidenben, számos magyar tanítványt vonzott oda.

Franeker akadémiáján a filozófia és teológia professzora volt *Ruardus ab ANDALA*⁷³ (1665 – 1727). A cartesiánus filozófiát hirdette, számos vitairatot írt. Leibnizet támadta vis activa és szubsztancia fogalma miatt.

Nála és ifj. VITRINGÁNÁL disputált a debreceni *KOCSI CSERGŐ István*⁷⁴ (?–1726) református lelkész, ki Zürichben, Franekerben és Utrechtben tanult, Angliában is hosszabb időt töltött, és 1722-ben Londonban írt be ifj. Pápai Páriz albumába. Hamburgban halt meg, útban hazafelé, 1726-ban.

Andala tanítványa volt az erdélyi *NÁNÁSI LOVÁSZ András*⁷⁵ (? – 1750 után), TOFEUS Mihály püspök unokája. Hazatérése után magyarországi helyeken volt lelkész, aztán száműzték, s „Erdélyben bújdosó” pappá lett, míg 1750-ben a Telekiekhez került udvari papnak. Szintén Londonban írt az albumba, hosszú, keserű latin sorokat.

*Petrus LATANÉ*⁷⁶ (1658–1726) Pont-à-Moussonban született, előkelő protestáns családban. A Nantes-i Edictum visszavonásakor (1685) Frízföldre menekült. Franekerben az orvostan, majd a botanika professzora lett, és emellett orvosi gyakorlatot folytatott. Halálára két magyar tanítványa is írt dicsőítő verset; egyikük KERESZTESI Pál (?–1734) debreceni orvos és lelkész, aki Andala elnökletével védte meg disszertációját, és ifj. Vitringa halálára is írt gyászverset.

*Id. Campegius VITRINGA*⁷⁷ (1659–1722) a keleti nyelvek, a teológia és az egyháztörténet professzora volt Franekerben, és mindháromban iskolát alapított.

⁷⁰ ADB; AlbSchLeid 2; JÖCHER – ADELUNG; MEUSEL; MICHAUD; MNL; NDB; NNBW IV. 22.

⁷¹ GRAAF; JAKÓ – JUHÁSZ 120; SZABÓ – SZÖGI 272.

⁷² AlbSchLeid 73; JÖCHER – ADELUNG; NNBW VIII. 819.

⁷³ BOELES II. 356, 843; JÖCHER; JÖCHER – ADELUNG; NNBW I. 124.

⁷⁴ AlbFran 315; SZINNYEI; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

⁷⁵ AlbFran 315; GRAAF; *Peregrinus*; SZINNYEI; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

⁷⁶ BOELES II. 330; JÖCHER.

⁷⁷ BOELES II. 288, 843; JÖCHER; MICHAUD; NNBW X. 1122.

Fia, ifj. *Campegius VITRINGA*⁷⁸ (1693 - 1723), a teológiai tanszéken utóda, csak egy évvel élte túl.

Tőlük merőben eltérő teológiai irányt képviselt *Herman Alexander RÖELL*⁷⁹ (1653 - 1718), egy brandenburgi lovassági ezredes fia. Kettő és négy éves volt, mikor anyját, majd apját elvesztette. Hányatott évek és sokféle végzett tanulmányok után 1679-ben Herfordban ERZSÉBET apátnő udvari papja lett. Az apátnő, FRIGYES cseh király (1619 - 1620, „a téli király”) leánya, mind René DESCARTES-tal, mind Johannes COCCEJUSSzal (1603 - 1669) közeli kapcsolatban állott. Röell 1685-től Franekerben a filozófia és a teológia professzora lett. Székfoglaló beszéde és egész működése nagy elismerést és sok ellenkezést váltott ki. Tanait veszélyes eretnekségnek kiáltották ki, és egész sor zsinaton, és még halála után is egy külön kiadványban elítélték.⁸⁰ Röell kora egyik kiemelkedő, éles elméjű és szabadon gondolkodó tudósa. A filozófiában cartesiánus, a teológiában coccejánus, és e kettő összeegyeztethetőségét, a kinyilatkoztatás elfogadását és ugyanakkor az értelmes gondolkodás jogosultságát akarja bizonyítani. 1704-ben az inkább ortodoxnak számító Utrechtbe hívták meg a teológia professzorának, de ez sem enyhítette az ellene folyó belső támadásokat. Barátságos, békés természetű ember volt. Ifj. Pápai Páriz albumába Utrechtben 1714 októberében írta be saját jelmondatát, mely egyben válasz az őt ért vádakra: „*Non ego sum veterum, non assecla, amice, novorum: seu vetus est, verum diligo, sive novum.*” (Sem a régi, sem az új rajongója nem vagyok, barátom: azt szeretem, mi igaz, legyen bár ó vagy új.) Sok magyar kapcsolata, tanítványa volt; Utrechtben kiadta Szatmárnémethi Sámuel már említett művét.

*Albert SCHULTENS*⁸¹ (1686-1750) már 16 éves korában disputált, és 1709-ben Groningenben védte meg teológiai disszertációját. 1713-tól Franekerben, 1732-től Leidenben a keleti nyelvek, majd a héber régiségek professzora. Új irányt szabott a nyelvészeti gondolkodásnak, megalapította a sémi összehasonlító filológiát: a héber nyelvet új alapon kell tanulmányozni, a rokon keleti nyelvekkel, elsősorban az arabbal össze kell hasonlítani, az eredeti hébert a kölcsönhatások tudatában rekonstruálni, és nem elég az ótestamentumi szövegekre hagyatkozni: mert milyen lenne, ha a latint csak CICERO nyelvéből ismernénk? Schultens egy művét Kolozsvárott is kiadták.⁸² Ifj. Pápai Páriz emlékkönyvébe arabul írt egy bölcs arab

⁷⁸ BOELES II. 385; JÖCHER; MICHAUD; NNBW X. 1124.

⁷⁹ SLUIS, Jacob van - POSTMA, Ferenc: *i. m.*; ADB; BOELES II. 309; JÖCHER; NNBW X. 821.

⁸⁰ *Judicium ecclesiasticum, quo opiniones quaedam Cl. Herm. Alex. Roelli synodice damnatae sunt, laudatum a professoribus theologiae in Acad. Lugd. Batava: Johannes a Marck, Franciscus Fabricius, Johannes Wesselius, Taco van den Honert.* Leiden, 1723.

⁸¹ BOELES II. 380; JÖCHER; MICHAUD; NNBW V. 707.

⁸² SCHULTENS, Albert: *Institutiones ad fundamenta linguae Hebraeae, quibus via panditur ad ejusdem analogiam restituendam, et vindicandam.* Leiden, 1737. Editio 2: Kolozsvár, 1743.

mondást, amely talán a peregrinációra utal: „*Min al-haraka al-baraka*” (A mozgásban [rejlik] az áldás).

Angliában az első bejegyzést Edmond HALLEY⁸³ (1656–1742) tette ifj. Pápai Páriz albumába, 1716. május 11-én Oxfordban. Eredményei, melyek nem kis részben saját mérésein alapulnak, kiváló elméleti tudásáról és gyakorlati érzékéről, szervező készségéről tanúskodnak. Felismerte a később róla elnevezett üstökös mozgásának természetét, és kiszámította visszatéréseinek idejét. Elkészítette a déli égbolt csillagkatalógusát, az óceánok fölötti szélirányok térképét – mely az első meteorológiai térkép volt – és az első mágneses elhajlási térképet. Boroszló (Wroclaw) adatait elemezve elsőként keresett összefüggést a népesség életkori és születési és halálozási adatai között. Jelentős érdeme, hogy NEWTON eredményeit megértette, s az üstökösök mozgására alkalmazta, és hogy *Principiájának* kiadását, anyagi áldozatot is vállalva, végigvitte.

A következő nap jegyzett az albumba Samuel PARKER⁸⁴ (1681 – 1730) teológiai író, Oxford korábbi püspöke, és John HUDSON⁸⁵ (1662 – 1719) klasszikus filológus, a Bodleian Library könyvtárosa.

Sir Isaac NEWTON⁸⁶ (1643 – 1727) az emlékkönyvben szereplők közül kétségkívül a leghíresebb. Korszakalkotó eredményeit – a differenciál- és integrálszámítás, a mechanika alaptörvényei, az egyetemes gravitáció, a fehér fény színekre bontása – még fiatal éveiben érte el, 1665 – 66-ban („*annus mirabilis*”), amikor az egyetem a nagy pestisjárvány idején bezárt. 1699-ben az állami pénzverde igazgatójává nevezték ki, s ekkor egyetemétől megvált, és Cambridge-ből Londonba költözött. Idős korában, 1722. szeptember 22-én Londonban írta be az albumba a Bibliából (Bölcs 11, 20) választott jelmondatát (tesse-ram suam), életművéhez igazán illőt: „*Numero, pondere et mensura Deus omnia condidit*” (Isten mindent szám, súly és mérték szerint alkotott).

Cambridge-ben ifj. Pápai Páriz egyetemi embereket igyekezett megnyerni az enyedi kollégium ügyének. John COLBATCH⁸⁷ (1664–1748) teológus a Trinity

⁸³ DNB; JÖCHER – ADELUNG; MICHAUD; MNL.

⁸⁴ DNB; JÖCHER – ADELUNG.

⁸⁵ DNB; JÖCHER; MICHAUD.

⁸⁶ NEWTON, Isaac: *A világ rendszeréről és egyéb írások*. Vál., ford., utószó FEHÉR Márta. Budapest, 1977; Uő: *A Principiából és az Optikából. Levelek Richard Bentleyhez*. Ford. HEINRICH László, FEHÉR Márta; vál., bev., jegyz. HEINRICH László. Bukarest, 1981. (Téka); Isaac Newton Institute for Mathematical Sciences, Cambridge: *Isaac Newton Resources* – <http://www.newton.cam.ac.uk/newton.html>; SIMONYI Károly: *A fizika kultúrtörténete a kezdetektől 1990-ig*. 4. átdolg. Kiad. Budapest, 1998; Uő: *Kulturgeschichte der Physik*. Budapest, 1990; Uő: *Kulturgeschichte der Physik von den Anfängen bis 1990*. 2. durchges. U. erg. Aufl. Thun, cop. 1995; VEKERDI László: *Így élt Newton*. Budapest, 1977. (Így élt ...); DNB; MNL.

⁸⁷ DNB; JÖCHER – ADELUNG. Nem tévesztendő össze John Colbatch teológus és kortársa, Sir John Colbatch (? – 1729) orvosdoktor, számos orvosi mű szerzője.

College tagja volt, a kazuisztikus és a gyakorlati teológia professzora. Híresek voltak morálfilozófiai előadásai. Fontos körülmény, hogy a College tagjai és igazgatója közötti hosszas háborúskodásban Colbatch végülis az igazgató, Richard BENTLEY (1662-1742), a kiváló filológus és kritikus ellen foglalt állást, s ez kizárta, hogy az enyediek két küldötte ez utóbbi támogatását is kérje.⁸⁸

A már említett *John COVELL*⁸⁹ (1638 - 1722) a Levantei Társaság káplánjaként hét évet Konstantinápolyban töltött, aztán török és olasz földön utazgatott. Útinaplói, rajzai, térképei, a gyűjtött kéziratok, könyvek később a British Museumba kerültek. 1688-tól a cambridge-i Christ's Church College igazgatója. 79. évében járt, amikor 1716 októberében beírta sorait az albumba.

Az angliai gyűjtőút sok nehézséggel indult. Ifj. Pápai Páriz azt írja Teleki Sándornak 1715. szeptember 25-én Londonból, a nevek említése nélkül, hogy Canterbury idős érseke (Thomas TENISON) fel sem fogta dolgaikat; 1716. március 14-én pedig azt írja, hogy az új érsek (William WAKE), amikor nála még előléptetése előtt audiencián voltak,⁹⁰ „magát szolgálatunkra jó szível offeralta.” I. GYÖRGY király 1716. március 23-i felhívását követve, VILMOS érsek június 10-én intézett körlevelet híveihez, hogy adakozzanak a kontinens szűkölködő protestáns egyházainak támogatására.⁹¹ *William WAKE*⁹² (1657-1737) fiatal korában a párizsi angol követ káplánja volt, és ebből eredhet érdeklődése a más egyházak ügye iránt. Széles műveltségű, tevékeny ember volt. Kapcsolatot tartott fenn francia katolikus és svájci református teológusokkal. A protestáns felekezetek, sőt a francia egyház és az anglikán egyház közötti megértésen és egyesítésükön munkálkodott. 1719. január 24-i bejegyzésében Jézus szavaival biztatja és vigasztalja (hortatur, consolatur) az emlékkönyv tulajdonosát, hazájának keserű helyzetében (Mt 10, 28): „*Ne féljete azoktól, akik a testet ölik meg, a lelket pedig meg nem ölhetik...*”

Azokban a hetekben, mint az album lapjai jelzik, ifj. Pápai Páriz több egyházi személyiséget meglátogatott. *George SMALRIDGE*⁹³ (1663-1719) művelt és népszerű prédikátor volt, korának ismert alakja, „the famous dr. Smalridge”, ahogy Jonathan SWIFT nevezte. 1714-től Bristol püspöke, de továbbra is Oxfordban lakott. Nyolc hónappal ifj. Pápai Páriz ottjárta után szélütésben meghalt.

Sir *William DAWES VII*⁹⁴ (1671 - 1724) előkelő családból jött. A cambridge-i St. Catharine's Hall igazgatója, majd III. VILMOS, később ANNA király-

⁸⁸ GÖMÖRI György: *Adalékok... i. m.*

⁸⁹ DNB; JÖCHER - ADELUNG.

⁹⁰ JANKOVICS.

⁹¹ GÖMÖRI György: *Adalékok ... i. m.*

⁹² DNB; JÖCHER; MICHAUD.

⁹³ DNB; JÖCHER; MICHAUD.

⁹⁴ DNB; JÖCHER; MICHAUD.

nő udvari papja volt. 1714-től York érseke. Kiváló szónok, méltóságteljes férfiú, hívei szerették.

*Charles TRIMNELL*⁹⁵ (1663 - 1723) 1701-től Anna királynő állandó káplánja, 1708-tól Norwich püspöke. Azt vallotta, hogy az egyházat, az anglikán hagyománynak megfelelően, az állam alá kell rendelni. Ugyanakkor bizonyos egyházi tanokkal szembefordult, úgyhogy szkepticizmussal vádolták.

Angliában, s itt különösen Londonban, ifj. Pápai Páriz meglepően hosszú időt töltött, de azon kívül, hogy adományok gyűjtésében fáradozott, tevékenységéről, itteni tanulmányairól szinte semmit sem tudunk. Levelei, változó gyakorlatossággal, angliai tartózkodásának első két-három évéből származnak.⁹⁶ Emlékkönyvében a legtöbb bejegyzés Londonban keletkezett. Londonban találkozott Lissa két lengyel küldöttével, *Krystian SITKOWSKI*⁹⁷ (működött 1706-1735) lelkésszel és *Samuel ANDERSCH*⁹⁸ (1688 körül -?) joghallgatóval, akik hasonló adományszerző céllal járták a Németalföldet és Angliát. Sitkowski az album tulajdonosának mint támogatójának (fautori suo optimo) ajánlja sorait.

*Tobias STRANOVER*⁹⁹ (1684 - 1756) Nagyszebenben született; apja is, bátyja is festő. Apósánál, BOGDÁNY Jakabnál tanult Londonban. Gyümölcs- és állatszendéletei a maga korában népszerűek voltak.

*BALA Ferenc*¹⁰⁰ (1690 körül -1740) Odera-Frankfurtban tanult, s itt magyarra fordította és kiadta id. Campegius Vitringa: *Typus theologiae practicae ...* című munkáját.¹⁰¹ Kolozsvárott tokaji borral kereskedett, de tönkrement, elméje megháborodott.

Alsócsernátoni *CSEH Sámuel*¹⁰² (működött 1721 - 1757) lelkészről a franekeri anyakönyv és egy megjelent gyászverse alapján van tudomásunk.

*ENYEDI István*¹⁰³ (1694-?) külföldi vándorlásairól számos levelet írt támogatójának, gróf Teleki Sándornak. Kolozsvárott lett orvos, szenátor, majd főbíró.

⁹⁵ DNB; MICHAUD.

⁹⁶ JANKOVICS; *Peregrinus*.

⁹⁷ ORGELBRAND, Samuel: *S. Orgelbranda Encyklopedja powszechna z ilustracjami I mapami*. Warszawa, 1898-1912. 18 tom. XIII. 150; JANKOVICS 143, 150; PAB 507: 055; *Peregrinus* 64.

⁹⁸ AlbLeid 840; JANKOVICS 143, 150; *Peregrinus* 64.

⁹⁹ GÖMÖRI György: *Lord Paget magyar pártfogoltjai. = Irodalomtörténeti Közlemények, XC. (1986). 3. sz. 291-294. = Uő: Erdélyiek és angolok*. Budapest, 1991. 61-68; MűvLex; THIEME-BECKER.

¹⁰⁰ *Peregrinus*; SZINNYEI I. 303; ÚMIL 2224; ZOVÁNYI - LADÁNYI 678.

¹⁰¹ VITRINGA, Campegius, sen.: *Typus theologiae practicae ...* Franeker, 1716. *Lelki élet, az az, az Ur Jézus Krisztusban igaz hit által bé oltatott és ő benne élő embernek lelki állapotjának rövid leírása. Mellyet ... deák nyelven bocssátatott ki idősb Campegius Vitringa. Mostan pedig ... a magyar nyelvre fordított M. Vásárh. Bala Ferencz*. Francofurtumban, Schwartz János által, 1722.

¹⁰² JAKAB Elek: *Adatok erdélyi írók névtárához a 17 - 18. században. = Magyar Könyv-szemle, [VI.] (1881). 299 - 327, 308; AlbFran 316; GRAAF; SZABÓ - SZÖGI 130.*

¹⁰³ AlbLeid 865; GRAAF; JAKÓ - JUHÁSZ 126; *Peregrinus*; RETTEGI - JAKÓ 510; SZABÓ - SZÖGI 153; SZINNYEI; WESZPRÉMI III. 304, 356.

KAMARÁSI Pál¹⁰⁴ (1693 – 1735) hazatérte után Fogarason, majd Szászvárosban lett lelkész.

KÉZDIVÁSÁRHELYI Péter¹⁰⁵ (? – 1746) Utrechtben és Odera-Frankfurtban tanult, és Szászvárosban volt lelkész, aztán Székelyudvarhelyre tették át.

Ifj. Pápai Páriz 1719-ben Angliából Svájcba látogatott. Johann Jakob HOTTINGER¹⁰⁶ (1652 – 1735) bejegyzésében említi az album tulajdonosának apját, 46 évvel azelőtti ismeretségüket. Valóban, annak idején id. Pápai Páriz Svájcban több tanárával és diáktársával került tartós barátságba. Közéjük tartoztak a vele egykorú HOTTINGER fivérek. Johann Jakob előbb a zürichi Grossmünster papja volt, és 1698-tól az egyetemen a teológia professzora. Írásaiban a protestáns felekezetek egyesítését szorgalmazta, folytatva tanárai és elődei munkáját, az 1675-ös *Consensus helveticus* hagyományát. Főműve Svájc négykötetes egyháztörténete.

Néhány nappal később, 1719. július 15-én Bazelben írt ifj. Pápai Páriz emlékkönyvébe, három éve Angliában kötött barátságukra hivatkozva, Johann Jakob WETTSTEIN¹⁰⁷ (1693 – 1754), a St. Leonard-templom diakónusa, a keleti nyelvek tudósa, dédunokája a híres Johann Rudolf WETTSTEIN (1594 – 1666) bázeli polgármesternek, akinek érdeme, hogy a veszfáliai békében elismerték Svájc függetlenségét. A görög Újtestamentum és kommentárjai kiadását készítette elő, de a socinianizmus és az arianizmus felé hajlással vádolták, és végül Amszterdamban keresett menedéket, rokonánál, az ismert Wettstein kiadónál. „A kezdődő felvilágosodás mártírja” – írták róla 1860-ban.

Jean Frédéric OSTERVALD¹⁰⁸ (1663 – 1747) Neuchâtelben volt lelképásztor és a teológiai akadémia tanára. A reformált egyházak teljes megújításán fáradozott, a teológia és a gyakorlat minden területén, hogy elkerülhessék a dogmatikus megmerevedés veszélyét. Írásai erősen hatottak, lelki megújulást hoztak vagy vitákat váltottak ki Svájcban és más országokban, sőt más kontinenseken is. Munkáit több nyelvre lefordították, katekizmusa és más műve is megjelent magyarul.¹⁰⁹ Életművét később „a második reformáció” névvel illették.

Törekvéseiben társa volt „a svájci triumvirátus” másik két tagja, a bázeli Samuel WERENFELS (1657–1740) és a genfi Jean Alphonse TURRETTINI¹¹⁰

¹⁰⁴ AlbLeid 866; GRAAF; *Peregrinus*; SZINNYEI; ÚMIL; WESZPRÉMI III. 304; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

¹⁰⁵ AlbUtr 126; JAKÓ – JUHÁSZ 132; SZINNYEI XIV. 982; ZOVÁNYI – LADÁNYI 680.

¹⁰⁶ ADB; JÖCHER; LivrGen IV. 89.

¹⁰⁷ ADB; MEUSEL; MICHAUD.

¹⁰⁸ JÖCHER; JÖCHER – ADELUNG; MICHAUD; SchwL.

¹⁰⁹ OSTERVALD, Jean Frédéric: *Catéchisme ou instruction dans la religion chrétienne*. Genf, 1702. *Katekizmus, vagy a keresztény vallásban való oktatás, mellyet ... magyar nyelven kiadott Kármán József*. Pozsony, 1789.

¹¹⁰ HBLS; JÖCHER; MICHAUD; SchwL.

(1671 – 1737). A Turretini patrícius család tagjai Luccából települtek át, valószínűleg okokból, Lyonba, majd Antwerpenbe, Zürichbe, végül 1592-ben Genfbe. Jean Alfonse, genfi tanulmányai után, németalföldi, angliai és franciaországi utakra ment, s ezzel megalapozta későbbi jó kapcsolatait. 1694-től Genfben az olasz templom lelkésze, 1705-től a teológia professzora. A türelmes, békülékeny teológia képviselője volt, európai szinten sokat tett a felekezetek egyesítéséért, és ebben többek között William Wake canterburyi érsekkel is együttműködött.

Ugyanazon a napon, 1719. június 19-én írt az emlékkönyvbe *Benedict PICTET*¹¹¹ (1655 – 1724), genfi olasz lelképásztor és professzor, kinek anyai nagybátyja és egykori mestere François TURRETTINI (1623 – 1687) lelkész volt, Jean Alfonse apja. Az MTA Könyvtára Pictet egy művének olyan példányát őrzi, melybe a szerző saját maga írt be sűrű jegyzeteket, betoldásokat és kihúzásokat, mintha egy második kiadást készítené elő.¹¹² Kézírása az album bejegyzése alapján azonosítható.

Hazatérőben ifj. Pápai Páriz Leidenben, 1725. szeptember 8-án és 9-én, két erdélyi peregrinus kezébe adta emlékkönyvét. *CSERNÁTONI GAJDÓ Dániel*¹¹³ (1696 – 1749) 1726-ban tért haza, s később, 1738-tól, Gyulafehérvárott lett lelkész. Gyászbeszédein kívül kinyomtatották Bala Ferenchez írt üdvözlő versét, ennek *Leiki élet ...* címen, Odera-Frankfurtban 1722-ben kiadott, fent említett Vitringa-fordítása elején.

*BOROSNYAI LUKÁCS János*¹¹⁴ (1694 – 1760) egy zajzoni zsellér fia volt, 1711-től Enyeden tanult. 1716-ban Bethlen Miklós fiának, Istvánnak nevelője. Az albumban aláírása után jelzi, hogy Leidenből már ő is hazatérni szándékozik (eodem rediturus). Ezután Marosvécsen KEMÉNY Zsigmondné udvari papja lett, és további szolgálati helyeit követően 1749-ben Erdély püspökévé választották. 1751-től lelkész Marosvásárhelyt.

Ifj. Pápai Páriz hosszú útjának utolsó állomásán, 1726. március 16-án Bécsben írt albumába *FÁY Sámuel*¹¹⁵ (1701 körül – 1760), ki akkor indult külföldi tanulmányokra. Bejegyzésének érdekessége, hogy a dátumot a zodiákus naptár szerint adja meg, használva a Nap (és egyben az arany), valamint a Halak jegyének szimbólumát: „A[nn]o 1726. ☉le premente 26 gradus ♉” (... Sole

¹¹¹ JÖCHER; JÖCHER – ADELUNG; MICHAUD.

¹¹² PICTET, Benedict: *Dissertation sur les temples, leur dedicace et plusieurs choses qu'on y voit.* Genf, 1716. MTA Könyvtára, jelzete: 564.012.

¹¹³ GRAAF; *Peregrinus*; SZABÓ – SZÖGI 131; SZINNYEI III. 933; ÚMIL; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

¹¹⁴ GRAAF; MÉL; MNL; *Peregrinus*; SZINNYEI; ÚMÉL; ÚMIL; ZOVÁNYI – LADÁNYI.

¹¹⁵ NÁNÁSI István: *Pharus Hungarico-Batava, in memoriam triennalis beneficii, quod Leydae in Collegio Theologici Hungaris constitutum est Musarum Hungaricarum nomine extracta a Stephano Nanasi ...* Leiden, 1778; AlbLeid 904; GRAAF; JAKÓ – JUHÁSZ 132; SZABÓ – SZÖGI 163; WESZPRÉMI III. 306; ZOVÁNYI – LADÁNYI 189.

premente 26 gradus Piscium – a Halak jegyének 26. grádusán járó Nap idején). Leidenben 1726. május 14-én, 25 éves korában iratkozott be, és kezdte meg teológiai tanulmányait. Ott azután letelepedett, a tanári pályára lépett, s ott halt meg 1760-ban. (NÁNÁSI szerint hazatért, és Erdélyben lett lelkipásztor.) Neve, két másik magyar névvel együtt, felbukkan egy 1728-as leideni esküvői nyomtatványban. Mindhárman üdvözlő verset írtak:¹¹⁶ HARKÁNYI József Erdélyből való, és 1726-ban iratkozott be Leidenben;¹¹⁷ a kecskeméti VARGA István¹¹⁸ (működött 1724–1728) pedig 1725 szeptemberében kezdte itt teológiai és jogi tanulmányait, és ifj. Pápai Páriz éppen egy évvel korábban találkozott vele Londonban, bejegyzésének tanúsága szerint.

* * *

Ifj. Pápai Páriz Ferenc emlékkönyvének szereplői, az idősek és a fiatalok, életükkel átfogják a több emberöltőre terjedő időt a 17. század közepétől a 18. század közepéig. Az egyéni életsorsok, akarások és tragédiák, fel- és lefelé ívelő pályák háttérben kirajzolódik a korabeli Európa képe, legalábbis a protestáns területeké: háborúskodások, hatalmi és politikai változások, üldöztetés, vallási viták és békülési törekvések, a tudomány forradalma és a filozófia átalakulása, a géniuszok századának („Le grand siècle”) átfordulása a felvilágosodás századába. A gazdaság és a művészetek emberei itt nem kerülnek elő, ifj. Pápai Páriz aligha forgott ilyen körökben. Albuma s a bejegyzők életrajza mutatja a sokirányú személyes kapcsolatokat a tudomány és a vallás világában. A kiterjedt hálónak, Európa szellemi életének része volt, a Habsburg-birodalom és a török hódoltsági terület mögött is, az akkori s a későbbi Erdély. Ennek tanúja és a kapcsolatok kutatásának egyik fontos forrása ifj. Pápai Páriz Ferenc peregrinációs emlékkönyve.

¹¹⁶ *Huwlykszangen. Epithalamium. In nuptias ... domini Corneli van der Zwet, pastoris in Jutphaas, et ... virginis, Johanna van Dieningen.* Leiden, 1728.

¹¹⁷ GRAAF; SZABÓ – SZÖGI 209.

¹¹⁸ AlbFran 324; AlbLeid 900; WESZPRÉMI III. 306.

Irodalom: rövidítések

- ADB = *Allgemeine deutsche Biographie*. München, Leipzig, 1875 - 1912. 56 Bde.; Bayerische Staatsbibliothek, München: ADB-NDB Digitales Register - <http://mdz2.bib-bvb.de/~ndb>
- AlbFran = *Album studiosorum Academiae Franekerensis 1511 - 1811, 1816 - 1844*. I. Naamlijst der studenten. Red. van S.J. FOCKEMA ANDREAE en Th.J. MEIJER. Franeker, [1968].
- AlbLeid = *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae 1575-1875. Accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula*. [Red. Guilielmus DU RIEU]. Den Haag, 1875.
- AlbSchLeid = *Album scholasticum Academiae Lugduno-Batavae 1575-1940*. Samengest. door C.A. SIEGENBEEK VAN HEUKELOM-LAMME et al. Leiden, 1941.
- AlbUtr = *Album studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636 - 1886. Accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula*. Utrecht, 1886.
- BOELES = BOELES, W[illiam] B[oele] S[ophius]: *Frieslands Hoogeschool et het Rijks Athenaeum te Franeker*. Leeuwarden, 1878 - 1889. 2 dl.
- GRAAF = GRAAF, G. Henk van de: *A németalföldi akadémiaék és az erdélyi protestantizmus a 18. században 1690 - 1795*. [Kolozsvár], 1979.
- HBLS = *Historisch-biographisches Lexikon der Schweiz*. Hrsg. Heinrich TÜR- LER, Marcel GODET, Victor ATTINGER. Neuenburg, 1921 - 1934. 7 Bde., Supplement.
- JAKÓ - JUHÁSZ = JAKÓ Zsigmond - JUHÁSZ István: *Nagyenyedi diákok 1662 - 1848*. Bukarest, 1979.
- JANKOVICS = JANKOVICS József: *A Pápai Páriz-család angol kapcsolatainak történetéhez: Ifjú Pápai Páriz Ferenc londoni levelei*. = *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta historiae litterarum Hungaricarum*. XII (1972). 139 - 154.
- JÖCHER = *Allgemeines Gelehrtenlexicon, darinnen die Gelehrten aller Stände ...* Hrsg. Christian Gottlieb JÖCHER. Leipzig, 1750 - 1751. 4 Thle. Nachdruck: Hildesheim, 1960.
- JÖCHER - ADELUNG = *Fortsetzung und Ergänzungen zu Christian Gottlieb JÖ- CHER's allgemeinem Gelehrten-Lexico ...* Von Johann Christoph ADELUNG. Leipzig, 1784-1819. 7 Bde. Nachdruck: Hildesheim, 1960-1961.
- KEMPELEN = KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok*. Budapest, 1911-1932. 11 köt.
- LivrGen = *Le livre du Recteur de l'Académie de Genève 1559-1878*. Publ. dir. S. STELLING-MICHAUD. Genève, 1959 - 1980. 6 tom. (Travaux d'Humanisme et Renaissance 33).

- MAKKAI = MAKKAI Domokos: I. *Pápai Páris Ferenc életrajza*. II. *Páriz Pápai Ferenc fiai élete*. = *Az Alsófehérmegyei Történelmi, Régészeti és Természettudományi Egylet hetedik [nyolczadik] évkönyve*. Gyulafehérvár, 1895. 3 - 20. 1896. 19 - 30.
- MÉL = *Magyar életrajzi lexikon*. Főszerk. KENYERES Ágnes. Budapest, 1967 - 1969. 2 köt.
- MEUSEL = *Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen teutschen Schriftsteller*. Ausgearb. von Johann Georg MEUSEL. Leipzig, 1802-1816. 15 Bde.
- MICHAUD = *Biographie universelle (MICHAUD) ancienne et moderne*. Nouv. éd., rev. Paris: Mme C. Desplaces; Leipzig: Brockhaus, 1854. 45 tom.
- MNL = *Magyar nagylexikon*. Főszerk. ÉLESZTŐS László; szerk. biz. elnöke VI-ZI E. Szilveszter. Budapest, 1993 - 2004. 19 köt.
- MűvLex = *Művészeti lexikon*. Főszerk. ZÁDOR Anna, GENTHON István. Budapest, 1965-1968. 4 köt.
- NAGY Iván = NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest, 1857-1868. 12 kötet, Pótlék-kötet.
- NDB = *Neue Deutsche Biographie*. Berlin, 1953 - 2003 ... 1-21 ... Bd.; Bayerische Staatsbibliothek, München: *ADB-NDB Digitales Register* - <http://mdz2.bib-bvb.de/~ndb>
- NNBW = *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*. Red. P.C. MOLHUYSEN, P.J. BLOK, Fr.K.H. KOSSMANN. Leiden, 1911 - 1937. 10 vol. Register: Amsterdam, 1974.
- PAB = *Polskie archiwum biograficzne. Polish biographical archive* [Microform]. München: Saur, [1992]...
- Pallas* = *A Pallas nagylexikona*. Budapest, 1893 - 1904. 18 köt.
- Peregrinus* = *Peregrinuslevelek 1711 - 1750. Külföldön tanuló diákok levelei Teleki Sándornak*. Szerk. HOFFMANN Gizella, készült JANKOVICS József irányításával. Szeged, 1980. (Adattár 16 - 18. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 6).
- PSB = *Polski slownik biograficzny*. Wrocław - Warszawa - Kraków, 1935 - 1998 ... Tom 1-38 ...
- RETTEGI-JAKÓ = RETTEGI György: *Emlékezetre méltó dolgok, 1718-1784*. Bev. tanulmány, jegyz. JAKÓ Zsigmond. Bukarest, 1970.
- RETTEGI-JANCSÓ = *Rettegi György emlékiratából (részletek)*. = *A másik magyar haza, 1750 - 1790. Bod Péter, Rettegi György et. al. írásaiból*. Bev. JANCSÓ Elemér. Budapest, [1942]. 44 - 73. (Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről 8).
- SchwL = *Schweizer Lexikon. Volksausgabe in zwölf Bänden*. Visp, 1998 - 1999. 12 Bde.

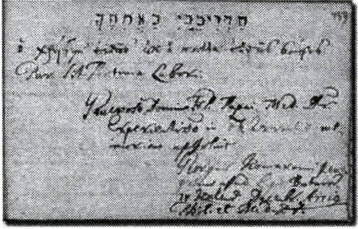
- SZABÓ - SZÖGI = SZABÓ Miklós - SZÖGI László: *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701 - 1849.* Marosvásárhely, 1998.
- SZINNYEI = SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái.* Budapest, 1891 - 1914. 14 köt.
- THIEME - BECKER = *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart.* Begr. von Ulrich THIEME u. Felix BECKER, hrsg. von Hans VOLLMER. Leipzig, 1907 - 1950. Nachdruck: Zwickau, 1954. 37 Bde.
- ÚMÉL = *Új magyar életrajzi lexikon.* Főszerk. MARKÓ László. Budapest, 2001 - 2004 ... 1 - 5 ... köt.
- ÚMIL = *Új magyar irodalmi lexikon.* Főszerk. PÉTER László. Budapest, 1994. 3 köt.
- WESZPRÉMI = WESZPRÉMI István (1723 - 1799): *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajzá. Succinta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia.* A szerző jegyzeteiből szedve; ford. KÖVÁRI Aladár, VITA Tivadar. Budapest, 1960 - 1970. I., II/1., II/2., III. köt. (Orvostörténeti könyvek). Latin és magyar nyelven.
- ZOVÁNYI - LADÁNYI = ZOVÁNYI Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* 3. jav. bőv. kiad. Szerk. LADÁNYI Sándor. Budapest, 1977.

Melléklet

1. Ifj. Pápai Páriz Ferenc albumának erdélyi bejegyzői és possesszorai

Hely	Dátum	Személy
Kolozsvár	1711.07.30	AITAI SZABÓ András (1690 - 1733), erdélyi orvos
Wien	1711.09.23	APAFI Mihály, II. (1676 - 1713), erdélyi fejedelem, emlékiró
London	1720.08.21	BALA Ferenc (1690 körül - 1740), erdélyi kereskedő, fordító
Wien	1711.09.22	BALKU Mihály (? - 1731 körül), erdélyi nemes
Wien	1711.09.21	BETHLEN Miklós (1642 - 1716), erdélyi kancellár, író
Leiden	1725.09.09	BOROSNYAI LUKÁCS János (1694 - 1760), erdélyi református püspök
London	1723.07.27	CSEH Sámuel (működött 1721 - 1757), erdélyi református lelkész
Kolozsvár	1711.08.12	CSENGERI Péter (? - 1720), erdélyi református lelkész
Leiden	1725.09.08	CERNÁTONI GAJDÓ Dániel (1696 - 1749), erdélyi református esperes
London	1720.08.25	ENYEDI István (1694 - ?), erdélyi orvos
Wien	1726.03.16	FÁY Sámuel (1701 körül - 1760), erdélyi református lelkész
London	1721.08.16	KAMARÁSI Pál (1693 - 1735), erdélyi református lelkész
Nagyszében	1711.07.05	KAPOSI JUHÁSZ Sámuel (1660 - 1713), erdélyi református tanár, orientalista
London	1724.08.26	KÉZDIVÁSÁRHELYI Péter (? - 1746), erdélyi református esperes
Leiden	1719.11.28	KOMÁROMI György (működött 1701 - 1719), erdélyi orvos, bölcsészdoktor
Szászváros	1710.09.24	NÁDUDVARI Péter (1670 körül - 1726), erdélyi református lelkész
London	1723.07.27	NÁNÁSI LOVÁSZ András (? - 1750 után), erdélyi református lelkész
Nagyenyed	1711.07.13	PÁPAI PÁRIZ András (1703 - 1763), erdélyi orvos
Nagyenyed	1711.07.13	PÁPAI PÁRIZ Ferenc, id. (1649 - 1716), erdélyi orvos, tanár, író
(Nagyenyed)	(1707)	PÁPAI PÁRIZ Ferenc, ifj. (1687 - 1740), erdélyi orvos - possesszor
Nagyenyed	1711.07.13	PÁPAI PÁRIZ Imre (1693 - 1730), erdélyi tanár
Halle	1713.08.22	PATAI János (működött 1706 - 1717), erdélyi református lelkész
Tiszafüred?	1762.	RETTEGI György (1718 - 1786), erdélyi alispán, emlékiró - possesszor
Halle	1712.06.04	SÉRCZI Lőrinc (működött 1708 - 1712), erdélyi peregrinus, teológushallgató
London	1719.02.12	STRANOVER, Tobias (1684 - 1756), erdélyi szász, angol festő
Kolozsvár	1711.08.12	SZATMÁRNÉMETHI Sámuel (1658 - 1717), erdélyi református teológus
Kolozsvár	1711.07.30	TELEKI János (1696 körül - 1772), erdélyi főúr, főkapitány
Gernyeszeg	1711.07.24	TELEKI László (1673 körül - 1714), erdélyi tanácsúr, főispán
Kolozsvár	1711.07.30	TELEKI Mihály (1700 - 1745), erdélyi főkormányzészki tanácsos
Gernyeszeg	1711.07.26	TELEKI Pál (1677 - 1731), erdélyi földbirtokos, mecénás
Gernyeszeg	1711.08.01?	TELEKI Sándor (1679 - 1754), erdélyi főkormányzészki tanácsos, mecénás
Gyulafehérvár	1711.07.01	VESZPRÉMI István (1637/38 - 1713), erdélyi református püspök

Címleap/Start
 Bekészítés
 Az emlékkönyv
 Oldalszámok
 Létezők
 Személyek
 Helyek
 Iradaim

Vezess engem a te igazságodban. *
 Bölös az, aki hasznosat tud, s nem aki sokat tud. *
 Legyen erőnyban a szerencse az erőfeszítéssel.

A kiváló Pápai Páriz Ferencnek, a tanult orvosnak ajánlja magát emlékezetébe

Komáromi György peregrinus Leidenben 1719 december kalendája előtti 4. napon filoz. és orvosdoktor

p. 459. Leiden, 1719 november 28

Komáromi György
 (működött 1701-1719), erdélyi orvos és bölcsészdoktor

Komáromi György Nagyenyeden tanult, 1701-ben lépett a felsőbb osztályokba (subscribált). Az anyakönyvben neve után az áll, hogy Bánffy Zsigmond nevelője (paedagogus), majd pedig, hogy külföldi akadémára indult („in acad. ivit“). Később a leideni egyetemen tanult.

Komáromi György már a bölcsészlet és az orvostudomány doktora, amikor Leidenben 1719 novemberében beírja sorait az Albumba.

• Graaf • Jakó-Juhász 120 • Szabó-Szögi 272

* Héber idézet Zsolt. 25,5: *Hadrikéni vasmitakha* „Lead me in thy righteousness“.
 1) A maszorétszövegben a „*va'mitakha*“ szóiban dagaszt forte áll – ez a kéziratban hiányzik.
 2) A kéziratban az idézet szorpuazikkal (mondat végi írástíllel) bírtal – ez a maszorétszövegből természetesen hiányzik, mivel a maszorétszöveg tovább folytatódik.
 3) A kéziratban csak az első szó káféja alatt van akcentuszjel, a többi akcentus hiányzik.
 * A görög idézet forrása: Aristhukiosz, *Fragmenta* 390.

1. kép. Ifj. Pápai Páriz Ferenc emlékkönyvének egy oldala az interneten: <http://ppf.mtak.hu>

Dr. ROZSONDAI Béla
 Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest
 rozsondaib@vax.mtak.hu